

דברי מלכים

עלייתה ונפילתה
של הממלכה הישראלית

אהרון בק

תוכן

11	מבוא
	התקופה הראשונה
17	שלמה המלך – חלוץ למלכות
	התקופה השנייה
63	פילוג הממלכה – להפריד על מנת לחבר
	התקופה השלישית
101	בית אחאב – שתי הסעיפים
	התקופה הרביעית
143	בית יהוא – הזדמנות משמיים
	התקופה החמישית
209	ימי חזקיהו – גאולה שהוחמצה
	התקופה השישית
249	ימי יאשיהו – תחילת הסוף
	התקופה השביעית
273	ימי החורבן
289	סיכום
297	נספח ארכיאולוגי

מבוא

ספר מלכים הוא ספר קשה ללימוד. בשונה משאר ספרי הנביאים הראשונים, לספר מלכים ישנם מאפיינים ייחודיים, שנעמוד עליהם להלן, אשר יוצרים רתיעה מלימוד הספר. רבים מלומדי התנ"ך, המבקשים לרכוש ידע בקיאותי בספריו, צולחים בקלות ובהצלחה את ספרי יהושע, שופטים ושמואל, אך מתחילים להיתקל בבעיות בהתמודדות עם ספר מלכים. קשיים אלה גורמים ללימוד רדוד יותר של הספר, לקניית רמת בקיאות נמוכה יותר, או אף להתייאות מהלימוד באמצע הספר...

מה הן הסיבות לכך? ראשית, ספר מלכים מכיל מידע רב ביותר. תקופת התרחשותו מתפרשת על פני כארבע-מאות שנה, החל מימי שלמה המלך והקמת בית המקדש ועד לחורבנו. בתקופה זו מלכו בישראל 19 מלכים וביהודה – 20 (לא כולל שלמה). גם בזירה הבינלאומית, מדובר בתקופה רבת תהפוכות, בה קמו ונפלו אימפריות שונות (ארם, אשור, מצרים, בבל). הספר מפרט אירועים רבים שהתרחשו במהלך השנים האלה. כמובן שקשה לעכל את כמות המידע שמוסר הספר, ובוודאי שקשה לזכור את כל פרטיו.

מצד שני, מתעוררת גם תחושה אחרת אצל הקורא: פרקים רבים של הספר מוסרים לו באופן טכני ויבש על עלייתם של מלכים לשלטון וירידתם. אמנם לגבי חלק מהמלכים ישנו פירוט של אירועים שונים שהתרחשו בימיהם, אך על חלק מהם אין כמעט כל מידע נוסף¹. תוך כדי לימוד הספר, הולכת ונוצרת תחושה אצל הקורא, שעיקרו של הספר הוא הרישום הכרונולוגי של כל המלכים שמלכו ביהודה ובישראל, מלך אחר מלך, ואילו הפרטים הנוספים (הנזכרים אצל חלק מהמלכים) מהווים תוספת שולית לעיקר. הספר מתחיל להיראות כ"רשימת

1 למשל: אבים בן-רחבעם (מל"א יד, א-ח), עמרי (מל"א טז, כג-כח), זכריה בן-ירבעם (מל"ב טו, ח-יב) ועוד.

מכולת" של מלכים. הקורא מנסה לאחסן בזכרונו את רצף המלכים של שתי הממלכות, ובוודאי שמעמסה טכנית זו מקשה על הלימוד. ובכל מקרה, נוצרת תפיסה שאין כאן עלילה אחדותית ומתמשכת לאורך הספר, אלא פירוט טרחני של מלכים. אין ספק שתחושה זו מרחיקה את הקורא מהספר.

קושי נוסף עולה מפיצול מוקדי ההתרחשויות לשתי ממלכות. הקורא נדרש להחזיק בראשו במקביל את שני המוקדים, ולסנכרן במחשבתו את ההתרחשויות המקבילות. ההצלבה בין שתי הרשימות אינה פשוטה; מה גם שלעיתים מלכו באותה תקופה שני מלכים בעלי שם זהה או דומה² – דבר שמקשה עוד יותר על תפיסת שתי הרשימות ביחד. הוסף על כך את אופן העריכה הלא-סנכרוני של הספר, קרי: הספר אינו מציג סקירה כפולה ומקבילה של האירועים שקרו בשתי הממלכות במקביל, אלא "קופץ" מתיאור ההתרחשויות בממלכה אחת אל תיאור האירועים בממלכה האחרת, לעיתים תוך כדי דילוג לְפָנים בזמן או דילוג לאחור³. תכונה זו מקשה על מלאכת הסנכרון, ומבלבלת את הקורא.

הקשיים הללו – כמות המידע הרב, "רשימות המכולת" של המלכים, הפירוט היבש של שושלות המלכים, והקושי להצליב מידע בין קורותיהן של שתי הממלכות – גורמים לקורא לחוש שלא בנוח בקריאת הספר. נדמה לו שבניגוד לספרים האחרים בתנ"ך, המכילים סיפורים רבים והתרחשויות מעניינות, בספר מלכים אין הדבר כך. מטרת הספר – כך הוא מרגיש – היא להציג תיאור כרונולוגי יבש של מלכי התקופה, ואך מדי פעם בפעם לספר סיפור כלשהו שהתרחש בימיהם. בשתי מילים: ספר משעמם...

2 למשל: יהורם בן-אחזיה מלך ישראל ויהורם בן-יהושפט מלך יהודה, יהואש בן-יהואחז מלך ישראל ויהואש בן-אחזיה מלך יהודה.

3 למשל: על אסא מלך יהודה נאמר, ש"מלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם" (מל"א טו, טז) – בשלב שהקורא איננו יודע כלל מיהו בעשא; על מלכותו של בעשא הוא יקרא רק מאוחר יותר (שם לג-לד). דברי ימי יהושפט מלך יהודה נזכרים ב-מל"א כב, מא-נא, למרות שהוא עצמו נזכר כבר לפני כן, בהקשר של מלחמת אחאב בארם (שם ב).

להבנתנו, יש להגיע בגישה שונה ללימוד הספר. הנחת היסוד שלנו היא שאכן ישנו מהלך מרכזי אחד החוזרו את כל פרקי הספר; אלא שכדי לעמוד על טיבו יש לקרוא אחרת את הספר. נציג כעת את הרעיון המרכזי של הספר ואת אופן הקריאה השונה שאנו מציעים – אשר לאורו נכתב ספרנו זה.

הנושא המרכזי של הספר הוא תהליך קריסתה של המלכות בישראל. שלמה המלך, שמקבל על מגש של כסף את המדינה מידי אביו, דוד, בונה ומפתח אותה למעצמה בינלאומית מצליחה ומשגשגת. עשרת הפרקים הראשונים של ספר מלכים מצייגים את האימפריה המפוארת שמקים שלמה, כאשר בפסגתה – בניית בית המקדש. אולם מיד לאחר פרקים אלו, בפרק י"א של הספר, מתוארת צניחה אדירה של הממלכה. פרק זה מהווה נקודת מהפך של ספר מלכים. עד אליו תוארה הממלכה הגדולה שמקים שלמה – אך ממנו ואילך יתואר תהליך התפרקותה.

קריסתה של הממלכה לא תיעשה בבת אחת; לא מיד נגיע אל החורבן הצפוי. מצב הממלכה אכן הולך ומתדרדר, אך מעתה יתחילו להופיע מספר ניסיונות שיקום של המצב, במטרה לעצור את התפרקות הממלכה. המשך ספר מלכים, מפרק י"ב של מלכים-א ועד סופו של מלכים-ב יציג חמישה ניסיונות כאלה. ההשגחה האלוהית תכוון את השתלשלות האירועים באופן כזה, שבכל תקופה יפתח חלון הזדמנויות לטיפול בבעיות שצמחו. ניסיון ההתמודדות יהיה שונה מתקופה לתקופה, בהתאם לבעיות הרלוונטיות של התקופה הנידונה. אלא שלצערנו – כך נגלה כבר עכשיו – כל הניסיונות יעלו בתוהו, ולא יצליחו למנוע את הקריסה הגדולה. בכל פעם משהו "יתקע" את המגמה האלוהית המצופה, ויסכל את תוכנית השיקום. תהליך השקיעה לא רק שלא ייעצר, אלא יוסיף ויימשך. בסופו של דבר, יגיע החורבן הנורא, ויחתום את הגולל על האימפריה האדירה שהקים שלמה המלך. ספר מלכים – כך יתברר לקורא עם סיום הלימוד בו – הוא סיפור אכזבה גדולה.

הבנת התהליך שמתרחש במהלך הספר מעצבת גם את אופן הקריאה בו. יש לחלק את הספר לשבע תקופות-משנה: ימי שלמה, חמש תקופות הניסיון של השיקום וההצלה, והתקופה האחרונה של ימי החורבן. זו תהיה גם חלוקת התקופות שלפיה נלמד את הספר בהמשך הדברים:

1. ימי שלמה המלך (מל"א א – יא)
2. פילוג הממלכה (מל"א יב – טז, כב)
3. בית אחאב (מל"א טז, כג – מל"ב, א)
4. בית יהוא (מל"ב ב – טו)
5. ימי חזקיהו (מל"ב טז – כ)
6. ימי יאשיהו (מל"ב כא – כג, ל)
7. ימי החורבן (מל"ב כג, לא – כה)

אופן הקריאה הזה של הספר מאפשר לראות את התנהלות ההיסטוריה "מאחורי הקלעים", לחשוף את המגמות האלוהיות שבכל תקופה, להבין מה היעד שהציבה ההשגחה לאותו הדור, ולבסוף – מדוע התוכנית כשלה. חלוקת הספר לתקופותיו מאפשרת גם להבין את המהלך הכללי של הספר, למצוא את החוט החורז את כל התרחשויותיו, מתחילתו ועד סופו, ולקרוא אותו כסיפור עלילתי אחיד – ומרתק!

הספר שלפניכם מבוסס על הנחת העבודה הזאת.

הספר מחולק לשבע תקופות, כפי שפורט לעיל. כל תקופה מחולקת למספר יחידות. השתדלנו לקבוע את היחידות לפי חלוקת הפרקים שבתנ"ך, כדי לאפשר קביעות לימוד יומית של יחידה ליום; אם כי במספר מקומות בודדים חרגנו מחלוקת הפרקים שבתנ"ך, לפי העניין.

בתחילת כל יחידה מובאים הפסוקים מתוך ספר מלכים. את הפסוקים עיצבנו בפסקאות, בהתעלמות מהחלוקה לפסוקים שבתנ"ך. פיסקנו אותם לפי הצורך, כדי להקל על הבנת הנקרא. נעיר, שהפיסוק לא נקבע לפי כללי הפיסוק הדקדוקיים, אלא לפי נוחות הקריאה.

אחרי הפסוקים הבאנו דברי הסבר ליחידה. מטרתם של דברים אלה היא להדגיש את העניינים העיקריים שביחידה ולהעמיק מעט בהבנת המשמעות של האירועים וההתרחשויות המתוארים בה. לא העמקנו בכל מה שאפשר להרחיב ולבאר ביחידה, אלא רק במה שנוגע להקשרו של המתואר בה למהלך הכללי של הספר.

בביאור נעזרנו לעיתים במידע שמוסר לנו ספר דברי הימים. חשוב לציין, שמטרתו של ספר דברי הימים שונה מזו של ספר מלכים⁴, ומכאן נובעים הבדלים במידע שיש בשני הספרים. לכן ההזדקקות לספר דברי הימים צריכה להיות מבוקרת. אם פריט מידע כלשהו, שנמצא בדברי הימים, לא הובא במלכים, יש להניח שהוא איננו רלוונטי להעברת המסר המרכזי של ספר מלכים, ואולי אף לא עולה בקנה אחד עם מסר זה⁵. ובכל זאת, לפעמים עצם ההשוואה שבין שני הספרים והעמידה על מהות ההבדלים שביניהם מבהירים את התוכן של המידע שבספר מלכים, וכך השתדלנו לעשות.

בסימון של יחידות התקופה מובא פרק סיכום של התקופה כולה. בפרק זה סיכמנו את כל שהעלינו מלימוד היחידות, ועמדנו על המוטיבים המרכזיים של התקופה. פרק זה הוא החשוב לענייננו, משום שבו ננסה לחשוף את הסיפור האלוהי ש"מאחורי הקלעים", כלומר: את המגמה של ההנהגה האלוהית בתקופה הנידונה.

כדי להעשיר מעט את הלימוד, הפנינו בהערות שוליים לנספח שנמצא בסוף הספר, ובו תיאור של מספר ממצאים ארכיאולוגיים רלוונטיים. גם כאן לא הבאנו את כל שאפשר להביא, אלא רק ממצאים כאלה שיכולים להרחיב ולהעמיק את הבנת הכתובים עצמם.

אנו מעריכים שצורת לימוד זו – דהיינו: חלוקת הספר לתקופותיו, לימוד כל תקופה לפי יחידותיה, קריאת הסברי היחידות, והעמקת ההבנה בעזרת סיכומה של כל תקופה בפני עצמה – עשויה להפוך את הלימוד של ספר מלכים למעניין וליעיל יותר, ומתוך כך להביא להבנה מעמיקה ורחבה יותר של ההתרחשויות שבספר בפרט ושל המהלך האלוהי המאחד את כל הספר לתהליך התפתחותי רציף בכלל.

4 בקצרה: ספר מלכים מתאר את קורותיו של עם ישראל (על שתי ממלכותיו) בתקופת הבית הראשון, ותכליתו – להסביר מדוע נחרב בית המקדש. ספר דברי הימים עוסק בקורותיהם של מלכי יהודה (ולא של העם, ולא של מלכי ישראל), ותכליתו – לבחון באופן אישי את אורחות חייהם של המלכים.

5 לדוגמה: סיפור חזרתו בתשובה של המלך מנשה – עיין בדברינו בעמ' 256-258.

צורת הלימוד הזו של ספר מלכים התגבשה ונכנתה במהלך שיעורי התנ"ך שהעברתי בישיבות ההסדר בראשון-לציון ובשדרות. זה המקום להודות לתלמידיי-ידידיי, אליה כהן, נהוראי כהן ואורי-חי אשר, שעשו כל מאמץ כדי להוציא את הספר הזה לאור. ישלם ה' פועלם.

התקופה הראשונה:

שלמה המלך

חלון למלכות

מל"א א - יא

התקופה הראשונה:

שלמה המלך – חלון למלכות

מל"א א – יא

23	..... מרד אדוניה	מל"א א	1
27	..... צוואת דוד, סוף אדוניה	ב	2
31	..... נישואי בת-פרעה, בקשת החכמה, משפט הנשים	ג	3
33	..... שרים וניצבים	ד	4
35	..... פאר המלכות, הכנות לבניית בית המקדש	ה	5
38	..... בניית בית המקדש וארמון המלך	ו – ז	6
43	..... חנוכת בית המקדש	ח	7
47	..... מענה ה' לתפילת שלמה, חירם ושלמה, מיסי שלמה	ט	8
50	..... ביקור מלכת שבא	י	9
53	..... חטאי שלמה, ירבעם ואחיה השילוני	יא	10
57	..... סיכום התקופה		

בתקופה זו יעביר דוד המלך את שרביט השלטון לידי בנו, שלמה. לא בלי קשיים יקבל המלך החדש את התפקיד; שלטונו אינו ברור ומובן מאליו, דבר שיתבטא במרד אדוניה. שלמה יצטרך לבסס את השלטון שלו, ודוד אביו ינחה אותו בכך בצוואתו בסוף ימיו.

אולם לאחר שיתפוס שלמה את השלטון באופן מלא, נראה כיצד תעלה ותצמח הממלכה המפוארת של המלך. שלמה יזכה, בזכות צדקותו ודביקותו בדבר ה', לכונן מדינה חזקה ויציבה מבחינה ביטחונית וכלכלית, ויביא את ישראל למצב אידיאלי מבחינה מדינית. בד בבד יקשור שלמה את הצלחתה של הממלכה בשמיעה לדבר ה' ובהליכה בדרכיו, כאשר בפסגת המצב הרוחני של העם תעמוד הקמת בית המקדש.

עוד נשמע על השלמות הנשגבה של מלכות שלמה, המזכירה את חזון אחרית הימים והתגשמות ייעודו של עם ישראל עוד מימי האבות. אך לא לאורך זמן. הסדקים הראשונים בממלכה ייפערו בה עד מהרה, והם יבשרו את נפילתה של המלכות המפוארת.

בעיוננו שבסוף התקופה ננסה להבין מדוע קרסה הממלכה, ומהי משמעותם של ימי הזוהר הללו אם כמעט מראש הם נועדו לכישלון.

1

מל"א א: מרד אדוניה

והמלך דוד זקן בא בימים, ויבסוהו בבגדים, ולא יחס לו. ויאמרו לו עבדיו: "ויבקשו לאדני המלך נצרה בתולה, ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת, ושכבה בחיקה, וחס לאדני המלך". ויבקשו נצרה יפה בכל גבול ישראל, וימצאו את אבישג השונמית, ויבאו אמה למלך. והנצרה יפה עד מאד, ותהי למלך סכנת ותשרתהו, והמלך לא ידעה.

ואדניהו בן-חגית מתנשא לאמר: "אני אמלך". ויעש לו רכב ופרשים, וחמשים איש רצים לפניו. ולא עצבו אביו מימיו לאמר: "מדוע ככה עשית?", וגם הוא טוב תאר מאד, ואתו ילדה אחרי אבשלום. ויהיו דבריו עם יואב בן-צרויה ועם אביהם הפהו, ויעזרו אחרי אדניהו. וצדוק הכהן ויבניהו בן-יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד לא היו עם אדניהו. ויזבח אדניהו צאן ופקר ומריא עם אבן היחלת אשר אצל עין רגל, ויקרא את כל אחיו בני המלך ולכל אנשי יהודה עבדי המלך. ואת נתן הנביא ויבניהו ואת הגבורים ואת שלמה אחיו לא קרא.

ויאמר נתן אל בת שבע אם שלמה לאמר: "הלוא שמעת כי מלך אדניהו בן-חגית, ואדניהו דוד לא ידע. ועתה לכי איצרך נא עצה, ומלטי את נפשך ואת נפש בנג שלמה. לכי ובאי אל המלך דוד, ואמרת אליו: 'הלא אמה אדני המלך נשבעת לאמתך לאמר כי שלמה בנג ימלך אחרי והוא ישב על כסאי, ומדוע מלך אדניהו?' הנה עורך מדברת שם עם המלך, ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך".

ותבא בת שבע אל המלך החדרה, והמלך זקן מאד, ואבישג השונמית משרת את המלך. ותקד בת שבע ותשפחו למלך. ויאמר המלך: "מה לך?". ותאמר לו: "אדני, אמה נשבעת בה' אלהיך לאמתך 'כי שלמה בנג ימלך אחרי והוא ישב על כסאי'. ועתה הנה אדניהו מלך, ועתה אדני המלך לא ידעת. ויזבח שור ומריא וצאן לרב, ויקרא לכל בני המלך ולאביהם הפהו וליואב שר הצבא, ולשלמה עבדך לא קרא. ואמה אדני המלך עיני כל ישראל עליה להגיד להם מי ישב על כסא אדני המלך אחרי. והנה כשכב אדני המלך עם אבתיו, והייתי אני ובני שלמה חטאים". והנה עודנה מדברת עם המלך, ונתן הנביא בא. ויגידו למלך לאמר: "הנה נתן הנביא". ויבא לפני המלך, וישפחו למלך על אפיו ארצה. ויאמר נתן: "אדני המלך, אמה אמרת: 'אדניהו ימלך אחרי והוא ישב על כסאי?' כי ירד

היום, ויזבח שור ומריא וצאן לרב, ויקרא לכל בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן, והגם אכלים ושתיים לפניו, ויאמרו: 'יחי המלך אדניהו'. ולי אני עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן-יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא. אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה, ולא הודעת את עבדך מי ישב על כסא אדני המלך אחריו".

ויצו המלך דוד ויאמר: "קראו לי לבת שבע". ותבא לפני המלך, ותעמד לפני המלך. וישבע המלך ויאמר: "חי ה' אשר פדה את נפשי מכל צרה, כי באשר נשבעתי לך בה' אלהי ישראל לאמר: 'כי שלמה בנו ימלך אחרי והוא ישב על כסאי תחתי', כי בן אעשה היום הזה". ותקד בת שבע אפים ארץ ותשתחו למלך, ותאמר: "יחי אדני המלך דוד לעלם".

ויאמר המלך דוד: "קראו לי לצדוק הכהן ונתן הנביא ולבניהו בן-יהוידע". ויבאו לפני המלך. ויאמר המלך להם: "קחו עמכם את עבדי אדניכם, והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי, והורדתם אתו אל גחון, ומשח אתו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל. ותקעתם בשופר ואמרתם: 'יחי המלך שלמה'. וצליתם אחריו, ובא וישב על כסאי, והוא ימלך תחתי, ואתו צויתי להיות נגיד על ישראל ועל יהודה". ויצו בניהו בן-יהוידע את המלך ויאמר: "אמן, בן יאמר ה' אלהי אדני המלך. באשר היה ה' עם אדני המלך בן יהיה עם שלמה, ויגדל את כסאו מכסא אדני המלך דוד".

ויבא צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו בן-יהוידע והפרתי והפלתי, וירכבו את שלמה על פרדת המלך דוד, וילכו אתו על גחון. ויקח צדוק הכהן את קרן השמן מן האהל, וימשח את שלמה. ויתקעו בשופר, ויאמרו כל העם: "יחי המלך שלמה". ויעלו כל העם אחריו, והעם מחללים בחללים ושמחים שמחה גדולה, ותבקע הארץ בקולם.

וישמע אדניהו וכל הקראים אשר אתו, והם בלו לאכל, וישמע יואב את קול השופר ויאמר: "מדוע קול הקרנה הומה?". עוֹדֵנו מִדָּבָר, וְהִנֵּה יוֹנְתָן בֶּן-אֲבִיתָר הִכְהֵן בָּא. ויאמר אדניהו: "בא, כי איש חיל אפה וטוב תבשר". ויצו יונתן ויאמר לאדניהו: "אבל אדנינו המלך דוד המליך את שלמה. וישלח אתו המלך את צדוק הכהן ואת נתן הנביא ובניהו בן-יהוידע והפרתי והפלתי, וירכבו אתו על פרדת המלך, וימשחו אתו צדוק הכהן ונתן הנביא למלך בגחון, ויעלו משם שמחים, ותהם הקרנה, הוא הקול אשר שמעתם. וגם ישב שלמה על כסא המלוכה, וגם באו עבדי המלך לברך את אדנינו המלך דוד לאמר: 'ישב אלהים את שם שלמה משמה ויגדל את כסאו מכסאך, וישתחו המלך על המשכב. וגם ככה אמר המלך: 'ברוך ה' אלהי ישראל אשר נתן היום ישב על כסאי ועיני ראות'". ויחרדו ויקמו כל הקראים אשר לאדניהו, וילכו איש לדרך.

וַאֲדֹנָיָהוּ יָרָא מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה, וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיַּחֲזֹק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ. וַיִּגְדַּל לְשֹׁלֹמֹה לֵאמֹר: "הֲנֵה אֲדֹנָיָהוּ יָרָא אֶת הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה, וְהִנֵּה אָחִז בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר: 'יִשְׁבַּע לִי כִּיֹּם הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אִם יָמִית אֶת עַבְדּוֹ בְּחָרֶב'." וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה: "אִם יִהְיֶה לְבֹן חַיִּל לֹא יִפֹּל מִשְׁעַרְתּוֹ אֶרְצָה, וְאִם רָעָה תִמָּצֵא בּוֹ וְנָמַת." וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה, וַיִּזְרְקֶהָ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ. וַיָּבֵא וַיִּשְׁתַּחֲוּ לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה. וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁלֹמֹה: "לֵךְ לְבֵיתְךָ."

אדוניה בן-חגית, אחיו של אבשלום ומהגדולים שבבני דוד¹, מנסה לתפוס את המלוכה עוד בחיי אביו.

חשוב לשים לב להבדל שבין ניסיון זה לבין ניסיונו של אבשלום אחיו למרוד בדוד, כמתואר בספר שמואל: אבשלום מורד בגלוי. הוא מכתיר את עצמו למלך לעין כל, ומכריח את דוד לברוח מביתו (שמ"ב טו, יג-יח). אבשלום מתכוון למלחמה באביו (שם יז, א-ד). אלמלא תושייתו של דוד, אשר השכיל לטוות רשת ריגול נגדית בתוך ארמונו של אבשלום, היתה מסתיימת מלחמה זו בכי רע.

המרד של אדוניה מתנהל באופן שונה. ראשית, אדוניה מחכה עד לזקנותו של דוד, כאשר הוא שוכב מרותק למיטתו וכלל איננו מודע למתרחש סביבו. הוא אוסף אליו רק את האנשים שהוא בוטח בהם, ומסתיר כוונה מנאמני דוד את דבר ההמלכה. ניכר שבניגוד לאחיו, אדוניה איננו מתכוון למרוד בגלוי נגד דוד. מסתבר שהוא קיווה למלוך רק אחרי מות דוד, וטקס ההכתרה נועד רק בשביל לתפוס ראשון את המעמד.

לאור זאת, קשה לקרוא למעשי אדוניה בשם "מרד". לכל היותר היתה כאן התארגנות לקראת מרד, שהתפרק עוד לפני שהתחיל. מיד כשגילה אדוניה שהמלך דוד איננו מרוצה מהמעשה, הוא נסוג, כל הקרואים שהזמין נסו על נפשם, ואף הוא הלך והחזיק בקרנות המזבח. פעולותיו של אדוניה לא הובילו, למעשה, לשום תוצאה משמעותית.

אם כך, מדוע מספר לנו הנביא על המרד? נראה שניסיונו של אדוניה – יותר משבא ללמד על עצמו, בא להמחיש לנו את הרקע שעל גביו הוכתר שלמה. מרד אדוניה מגלה לנו, שכלל לא היה ברור ומובן מאליו ששלמה יהיה זה שיחליף את אביו.

אמנם דוד נשבע לבת שבע על כך, אבל התחושה היא שהעם לא הכיר או לא קיבל את ההחלטה הזו. האווירה שמשדר הפרק היא, שדוד עומד לעבור מן העולם, בלי שיהיה ברור מי עתיד להחליפו. כיסא המלכות עשוי להישאר פנוי.

זהו, אפוא, הרקע שעליו נפתחת מלכות שלמה. אין כאן מעבר חלק וברור של השלטון מדוד אל שלמה; שלמה נדרש לבסס את מעמדו בעיני העם כמחליפו של המלך. רק הכרזתו של דוד והנחייתו להמליך את שלמה עוד בחייו (באופן מפתיע בעיני העם) הם שנתנו לו את הלגיטימציה השלטונית. שלמה עוד ייאלץ להתמודד עם ההתנגדות למהלך הזה לאחר פטירת אביו, כפי שנראה בפרק הבא.

2

מל"א ב: צוואת דוד, סוף אדוניה

ויקרבו ימי דוד למות, ויצו את שלמה בנו לאמר: "אנכי הלק בדרך כל הארץ. וחקקת והיית איש, ושמרת את משמרת ה' אלהיך ללכת בדרךיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטי ויעדותיו, ככתוב בתורת משה, למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם. למען יקים ה' את דברו אשר דבר עלי לאמר: 'אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני באמת בכל לבבם ובכל נפשם, לאמר: לא יברת לך איש מעל פסא ישראל'.

"וגם אפה ידעת את אשר עשה לי יואב בן-צרויה, אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל לאבגר בן-נר ולעמשא בן-יתר ויהרגם, וישם דמי מלחמה בשלם, ויתן דמי מלחמה בתגרתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו. ועשית כחכמתך, ולא תורד שיבתו בשלם שאל. ולבני ברזלי הגלעדי תעשה חסד, והיו באכלי שלחנך, כי כן קרבו אלי בברחי מפני אבשלום אחיך. והנה עמד שמעי בן-גרא בן הימיני מבחרים, והוא קללני קללה נמרצת ביום לכת ממתים, והוא ירד לקראתי הייך, ואשבע לו בה' לאמר: 'אם אמיתך בחרב'. ועתה אל תנקהו, כי איש חכם אפה, וידעת את אשר תעשה לו, והורדת את שיבתו בדם שאול".

וישכב דוד עם אבתיו, ויקבר בעיר דוד. והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה. בחברון מלך שבע שנים, ובירושלם מלך שלשים ושלש שנים. ושלמה ישב על פסא דוד אביו, ותבן מלכתו מאד.

ויבא אדניהו בן-חגית אל בת שבע אם שלמה. ותאמר: "השלום באך?". ויאמר: "שלום". ויאמר: "דבר לי אליך". ותאמר: "דבר". ויאמר: "את ידעת כי לי היתה המלוכה, ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך. ותסב המלוכה ותהי לאחי, כי מה היתה לו. ועתה שאלה אחת אנכי שאל מאתך, אל תשבי את פני". ותאמר אליו: "דבר". ויאמר: "אמרי נא לשלמה המלך, כי לא ישיב את פניך, ויתן לי את אבישג השונמית לאשה". ותאמר בת שבע: "טוב, אנכי אדבר עליך אל המלך".

ותבא בת שבע אל המלך שלמה לדבר לו על אדניהו. ויקם המלך לקראתה, וישתחו לה, וישב על פסאו, וישם פסא לאם המלך, וישב לימינו. ותאמר: "שאלה אחת קטנה אנכי שאלת מאתך, אל תשב את פני". ויאמר לה המלך: "שאלי אמי, כי לא אשיב את פניך". ותאמר: "יתן את אבישג השונמית לאדניהו אחיך לאשה". ויען המלך שלמה ויאמר לאמו: "ולמה את שאלת את אבישג

השנמית לאדנייהו? ושאלו לו את המלוכה, כי הוא אחי הגדול ממני, ולואביתר הפהו וילואב בן-צרויה". וישבע המלך שלמה בה' לאמר: "כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף, כי בנפשו דבר אדנייהו את הדבר הזה. ועתה חי ה' אשר הכיניני ויושיבני על כסא דוד אבי, ואשר עשה לי בית באשר דבר, כי היום יומת אדנייהו". וישלח המלך שלמה ביד בנייהו בן-יהוידע, ויפגע בו, וימת.

ולואביתר הפהו אמר המלך: "ענתת לך על שדיך, כי איש מות אתה, וביום הזה לא אמיתך כי נשאת את ארון ה' אלהים לפני דוד אבי, וכי התענית בכל אשר התענה אבי". ויגרש שלמה את אביתר מהיות בהו לה', למלא את דבר ה' אשר דבר על בית עלי בשלה.

והשמעה באה עד יואב, כי יואב נטה אחרי אדנייהו, ואחרי אבשלום לא נטה. וינס יואב אל אהל ה', ויחזק בקרנות המזבח. ויגד למלך שלמה כי נס יואב אל אהל ה', והנה אצל המזבח. וישלח שלמה את בנייהו בן-יהוידע לאמר: "לך פגע בו". ויבא בנייהו אל אהל ה', ויאמר אליו: "כה אמר המלך, צא". ויאמר: "לא, כי פה אמות". וישב בנייהו את המלך דבר לאמר: "כה דבר יואב וכה ענני". ויאמר לו המלך: "עשה באשר דבר, ופגע בו וקברתו, והסירת דמי חנם אשר שפך יואב מעלי ומעל בית אבי. והשיב ה' את דמו על ראשו, אשר פגע בשני אנשים צדקים וטבים ממנו, ויהרגם בחרב, ואבי דוד לא ידע, את אבני בן-גור שר צבא ישראל ואת עמשא בן-יתר שר צבא יהודה. וישבו דמיהם בראש יואב ובראש זרעו לעלם, ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהיה שלום עד עולם מעם ה'". ויעל בנייהו בן-יהוידע, ויפגע בו וימתהו, ויקבר בביתו במדבר. ויתן המלך את בנייהו בן-יהוידע תחתיו על הצבא, ואת צדוק הפהו נתן המלך תחת אביתר.

וישלח המלך ויקרא לשמעי, ויאמר לו: "בנה לך בית בירושלם, וישבת שם, ולא תצא משם אנה ואנה. והיה ביום צאתך ועברת את נחל קדרון, ידע תדע כי מות תמות, דמך יהיה בראשך". ויאמר שמעי למלך: "טוב הדבר, באשר דבר אדני המלך בו יעשה עבדך". וישב שמעי בירושלם ימים רבים. והיה מקץ שלש שנים, ויגרוחו שני עבדים לשמעי אל אכיש בן-מעכה מלך גת, ויגידו לשמעי לאמר: "הנה עבדיך בגת". ויקם שמעי, ויחבש את חמרו, וילך גתה אל אכיש לבקש את עבדיו. וילך שמעי, ויבא את עבדיו מגת. ויגד לשלמה כי הלך שמעי מירושלם גת וישב. וישלח המלך ויקרא לשמעי, ויאמר אליו: "הלוא השבעתך בה' ואעד בך לאמר: 'ביום צאתך והלכת אנה ואנה ידע תדע כי מות תמות'. ותאמר אלי: 'טוב הדבר, שמעתי'. ומדוע לא שמרת את שבעת ה' ואת המצוה אשר צויתי עליך?". ויאמר המלך אל שמעי: "אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע ללבך אשר עשית לדוד אבי, והשיב ה' את רעתך בראשך. והמלך שלמה ברוך, וכסא דוד

יְהִי נָבוֹן לְפָנַי ה' עַד עוֹלָם". וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ אֶת בְּנֵיהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע, וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע בּוֹ, וַיָּמָת. וְהַמַּמְלָכָה נְכוֹנָה בְּיַד שְׁלֹמֹה.

כאשר קרבים ימי דוד למות, הוא קורא לשלמה ומוסר לו את צוואתו.

שני חלקים יש לצוואתו של דוד: בתחילה הוא מורה לשלמה ללכת בדרכי ה', למען ישכיל ולמען יקים ה' את דברו לבסס את מלכות בית-דוד לעולם. לאחר מכן הוא מוסר לשלמה הנחיות ברורות כיצד לפעול עם יואב בן-צרויה, בני ברזילי הגלעדי ושמעיי בן-גרא. חלק זה של הצוואה אומר דרשני: היינו מצפים שדוד יתמקד יותר בהוראות רוחניות ובהכשרת שלמה לקראת תפקידו החדש², ופחות ב"סגירת חשבונות" עם אנשים שונים.

אולם נראה שזו מטרתה העיקרית של הצוואה. דוד מסייע לשלמה לבסס את שלטונו. כפי שהיה עליו להכריז בגלוי: "כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על כסאי" (מל"א א, ל) – כך הוא מורה לשלמה כיצד עליו לסקל אבני נגף ממסלול הכשרתו למלך. מסתבר, אם כן, שההנחיות שנותן דוד לשלמה אינן עונשים או פרסים בלבד, אלא פעולות שמוכרח שלמה לנקוט אם ברצונו לבסס את שלטונו ולהבטיח את יציבותו לאורך זמן:

יואב בן-צרויה – גורם מסוכן לשלטון. מסכת יחסיו של דוד ויואב היא מהנפתלות שבספר שמואל. מחד, יואב הפגין נאמנות מוחלטת לדוד בפרשיות רבות, וסייע רבות בידי המלך גם במחיר אישי כבד. מאידך, במקרים רבים הוא פעל בניגוד להוראותיו של המלך, ואף במרד האחרון הוא הצטרף לאדוניה. מה היו מניעיו של יואב? מהו ההסבר לניגודיות של מעשיו? האם מדובר באדם הפכפך, המשנה לעיתים קרובות את דרכיו? או שמא ישנו מניע נסתר מאחורי פעולותיו? האם נאמן יואב למלך, או לא? – אלו שאלות כבדות ביותר, שכל הקורא את ספר שמואל מתחבט בהן. תהיה התשובה אשר תהיה, דוד מגדיר את יואב כאישיות מסוכנת ליציבות שלטונו של שלמה, ולכן עליו לסלקו.

---

2 בדברי הימים מובאות הנחיות כאלה של דוד לבנו, ללא אזכור כלל של ה"טיפול" באנשים הנזכרים בספר מלכים. ראה דבהי"א כב, ז-טז.

בני ברזילי הגלעדי – הם יהוו גורם עזר לשלמה. נאמנותם הברורה, כפי שהתבטאה במרד אבשלום, תסייע לשלמה לקבל תמיכה וסיוע בהתבססות השלטון. רוח גבית כזאת בשלבים הראשונים של ייצוב המלוכה חשובה ביותר.

שמעי בן-גרא – גורם אופוזיציוני לשלטון דוד. שמעי שיך למשפחת שאול (שמ"ב טז, ה), ומשמיע את קולות ההתנגדות לממשלת בית דוד. מסתבר, שגם אחרי עליית דוד לשלטון, עדיין נשאר ספיחים של תומכי בית שאול, שלא השלימו עם החלפת השלטון. קולות רדומים אלה התפרצו אל מעל לפני השטח בתקופת החולשה של דוד, בימי מרד אבשלום, והתבטאו בקריאותיו של שמעי כלפי שיירת דוד המובסת. דוד מורה בחכמתו לבנו, שעליו להשתיק את הקולות הללו, שעלולים להתפרץ שנית בשעת הדמדומים שבין שני המלכים, עם עליית שלמה לשלטון.

גם בקרב משרתי ה' יש צורך לערוך שינוי. אביתר הכהן הגדול מוחלף בצדוק³. יש בכך סגירת חשבון קדום עם בית עלי הכהן, כפי שמעיד הכתוב⁴.

הוראות דוד בצוואתו חיוניות לביסוס שלטונו של שלמה, כפי שיתברר בהמשך הפרק. בקשת אדוניה ה"תמימה", לקבל את אבישג השונמית, מדיפה ריח של עימות עם שלמה על בלעדיותו בשלטון – ושלמה היטיב להבין זאת. זו היתה ההזדמנות מבחינתו להוציא אל הפועל את הנחיות דוד, למגר את ספיחי ההתנגדות האחרונים (אדוניה, אביתר, יואב ושמעי), ולכונן שלטון יציב.

"והממלכה נכונה ביד שלמה".

3 ראה דבהי"א כט, כב: "וימליכו... לשלמה בן-דוד, וימשחו לה' לנגיד, ולצדוק – לכהן".

4 המעגל שנסגר כאן רחב יותר: צדוק הוא מצאצאיו של אלעזר בן-אהרן (דבהי"א ו, לה-לח), והוא מחליף את אביתר, שהוא מצאצאיו של עלי, משושלת איתמר בן-אהרן (שמ"א כב, כ; שמ"א יד, ג; דבהי"א כד, ג). למעשה, מאז ימי המדבר היתה הכהונה הגדולה בידי אלעזר ובניו, ובשלב כלשהו היא עברה לבניו של איתמר (חז"ל מתארכים את המעבר לתקופת השופטים – ראה תנ"ך א, פרק יא). מסתבר, אם כן, שמשפחת איתמר שימשה ככהונה הגדולה באופן זמני ל"תקופת ביניים" קצרה. עכשיו חוזרת הכהונה לידי משפחת אלעזר, וכך תישאר לעולם (יחזקאל מד, טו).